norrverket.se
PP25:2
Byström & Lind
Juni, 2025

NORRVERKET

Mack, Sack och norra Sverige

En analytisk jungfrufärd med fyra län och två kanadicker

---

1. Inledning

Detta är ett test av ***Mack eller Sack-modellen***. Den lutar sig mot två kanadicker som för ungefär 100 år sedan lyckades formulera hur norra Sverige, och andra så kallade resursperiferier, faktiskt fungerar.

William Mackintosh (1923) trodde på det fina i kråksången: att dessa regioner har potential om de slutar bara skicka iväg stockar och istället börjar förädla, forska och utbilda sig själva ur eländet. Ungefär som att i ungdomen plugga sig bort från sin förhatliga uppväxtort.

Harold Innis (1930) däremot, han var mer deppig, alltså realist. Han såg hur resurser sögs ut ur dessa regioner som om marken var en Portello och världen hade sugrör.

Mack eller Sack-modellen analyserar platsers förmåga att påverka utvecklingen genom att fråga huruvida platsen är **Mack**, alltså någon som bygger upp, tar kontroll, innoverar lite snyggt, eller om den är **Sack,** den som står där med gruvan, sågverket och bolagsstyrelsen på distans.

Det sjuka är att Mackintosh (Mack) och Innis (Sack) relativt simpla grundteser fortfarande håller som analytiskt ramverk och att dagens samtal om den så kallade gröna omställningen i norra Sverige fortfarande förs efter de linjer de drog. Norra Sverige eget bidrag till teoribildningen har mest handlat om att gå runt och bekräftat kanadickernas teorier under sisådär 100 år.

I den aktuella piloten testas modellens analysverktyg genom att ta oss an norra Sveriges fyra norra län; Norrbotten, Västerbotten, Västernorrland och Jämtland. Regionerna analyseras i förhållande till varandra och ett antal indikatorer där högt värde signalerar Mack och lågt värde tyder på Sack. En grundförutsättning för modellens teoretiska relevans är de platser som analyseras faktisk är att betrakta som perifera råvaruekonomier.

Figur 1. Andel (%) sysselsatta i råvarusektorn (NACE-sektioner:A-D) för ett urval av europeiska regioner, samt för riket och EU. Norra Sverige, tillsammans med norra Finland, avviker genom hög andel. (Eurostat, 2023).

Här kan vi känna oss trygga. **16,5 %** av alla arbetande individer i norra Sverige jobbar med att gräva, såga, släpa, slita, slipa eller köra iväg grejer från naturen. Det är nästan dubbelt så mycket som södra Sverige, som har en mycket större tjänstesektor. Högt över procentuell andel på nationell/EU-nivå och blir endast “slagna” av norra Finland som ligger på 17.5 %.

Råvarusektorn är alltså inte en nisch, det är ett system. Det är inte ett mysigt tecken på ett jordnära liv. Det är ett tecken på låg förädling, ekonomisk inlåsning och strukturell

sårbarhet. Inga konstigheter, helt enkelt, utan precis som det alltid varit i norra Sverige. Innis kallade det stapelberoende. Vi kallar det tisdag.

2. Fråga och hypotes

Fråga: Vem är Mack och vem står där som Sack? En region byggs inifrån, en annan töms på värde. Fyra län, en modell och frågan om vem som bäst styr sin egen framtid.

Hypotes: Ju närmare kust och universitet, desto större sannolikhet för Mack-drag medan inlandets och utvinningssektorernas tyngre län tenderar att reproducera Sack-mönster.

Det innebär i praktiken att:

Västerbotten = Mack

Med Umeå som motor för högre utbildning, forskning och offentlig innovationskapacitet, förväntas Västerbotten kliva närmast idealtypen för Mack:

- Lokal förädling finns, särskilt i livsvetenskap och kultursektor.
- Kunskapsintensiv tillväxt har viss bärkraft
- Och institutionell autonomi, åtminstone på pappret, är starkare här än i många andra norrländska län.

Norrbotten = Sack

Trots LTU och hög RISE-närvaro och stora investeringar förväntas Norrbotten uppvisa tydliga Sack-drag, eftersom i princip allt som händer i Norrbotten, investeringar, teknikskiften och värdekedjor, beslutas långt bort. Och mycket av det nya, hur grönt det än må marknadsföras, bygger sannolikt vidare på ett externt ägande beroendemönster ala Innis.

Kort sagt: det är fortfarande någon annan som står för spelplanen, även om pucken just nu ligger i Luleå.

Västernorrland = Mack/Sack-hybrid

Här hittar vi ett troligt mellanting. Historiskt präglat av Sack-logik via skog och industri. Men med signaler om omstrukturering via mer offentlig sektor, mer variation, och en viss återkomst av lokal styrning.

Om man vill se vad det innebär att stå och väga i mitten, varken Mack eller Sack, och kan därför lätt kan tippa åt det ena eller det andra hållet, är Västernorrland ett rimligt mikroskop.

Jämtland = post-sack?

En specialare i sammanhanget. Liten befolkning. Inland. Få stora företag. Låg råvarutyngd. Men också svag basindustri och begränsad högspecialiserad produktion. Det finns turism, småföretagande och social innovation. Men är det kapacitetsbyggande eller bara det man gör i brist på något bättre?

Här testas hypotesen från baksidan: kan man vara icke-Sack utan att riktigt bli Mack? Svår att bedöma hur Jämtlands egenheter faller ut i en modell där övriga jämförande geografier är mer jämförbara. Annat än Sack-skalan vore överraskande, men svårbedömt.

3. Metod

Metoden är att genomföra en indexbaserad analys efter modellens riktlinjer för att fastslå position (nuläge) men också riktning, alltså vart det var det lutar utifrån valda indikatorer.

Mack eller Sack idag och imorgon? För att ta reda på det har vi kokat ihop ett indexverktyg. Det mäter två saker:

1. Position (var platsen befinner sig) – hur det faktiskt ser ut, strukturellt, här och nu.

2. Riktning (rör det på sig), eller står det bara där och påminner om ett gammalt sågverk i regn?

För att ta tempen på norra Sverige har vi valt fem indikatorer som fångar andan i Mack eller Sack. Tre visar hur det ser ut just nu: hur mycket som styrs utifrån, hur beroende man är av råvaror, och hur mycket FoU man faktiskt mäktar med.

De andra två handlar om rörelse: växer forskningen, eller är den mest ett word cloud från 2017? Och har regionen i sin S3-strategi hittat något som faktiskt sticker ut – eller har man bara snott ett gammalt skogsstycke från Värmland och bytt namn på ån?

Alla värden knölas in i en skala från 0 till 100. Där 0 är fullblods-Sack – grattis, du är exportberoende, perifert placerad och har ungefär samma autonomi som ett frystäringspaket – och 100 är Mack. Kontroll, innovation, framtidstro. Typ Skellefteå på LinkedIn innan konkursen var ett faktum.

Vissa indikatorer, som “andel externt HQ”, är egentligen dåliga om de är höga – så vi har vänt på dem. Modellen ska ju belöna Mack, och det är vi som gjort modellen. Vi har våra principer.

Sen summeras värdena till två delindex per region: – Positionsindex: 1/3 var av HQ, råvaruandel och FoU/BNP. – Riktningsindex: 1/2 var av FoU-trend och S3-unikhet.

Data normaliseras enligt:

$$X_{\text{norm}} = 100 \times \frac{X - X_{\min}}{X_{\max} - X_{\min}}$$

Varför viktas alla indikatorer lika?

För att vi faktiskt försökte väga dem olika tills vi insåg att det mest var som att försöka rangordna fem sorters regn: blött är det oavsett.

Ingen indikator är en superstar. Ingen är heller totalt värdelös. De är som gamla släktingar på ett bröllop, vissa är högljudda, vissa lite luddiga i kanten, men alla måste med på fotot. Och eftersom datakvaliteten är rätt jämnt fördelad, kändes det rimligt att alla får lika mycket att säga till om.

Det är alltså inte en lat lösning, det är ett aktivt val. En sorts metodologisk gruppterapi där ingen indikator får dominera samtalet. Och vet du vad? Det funkar. Det blir stabilt. Det blir rättvist. Och ibland är det viktigare än att det blir “exakt”.

Nu följer de ganska trista indikatorbeskrivningarna. Du kan låtsas att du läser dem eller helt sonika bläddra förbi och ändå fatta resultatet - om du vill.

Indikatoröversikt

Indikator	*Funktion*	*Teoretisk koppling*	*Vikt*
Externt HQ	**Position**	**Sack: externt styrt**	**1/3**
Råvaruandel	**Position**	**Sack: stapelberoende**	**1/3**
FoU/BNP	**Position**	**Mack: kapacitetsbas**	**1/3**
FoU-förändring	**Riktning**	**Mack: utveckling**	**1/2**
S3-unikhet	**Riktning**	**Mack: differentiering**	**1/2**

4. Indikatorer och teoretisk koppling

Figur 2. Andel av större företag (>250 anställda) i regionen vars juridiska huvudkontor (HQ) är registrerat utanför det egna länet samt andelen av dessa hemmahörande i råvarusektorn. Källa: allabolag.se (2025)

1. **Andel av större företag med juridiskt säte utanför länet**
   Källa: allabolag.se (2025)
   Definition: aktiebolag med fler än 250 anställda.
   Hög andel = externt ägande (Sack); låg andel = lokal kontroll (Mack).

2. **Andel av dessa företag verksamma inom råvarusektorer**
   Källa: allabolag.se (2025)
   Hög andel = stapelbundenhet (Sack); låg = diversifiering (Mack).

3. **FoU-utgifter i företagssektorn som andel av regional BNP**
   Källa: SCB (2023)
   Hög andel = lokal kapacitet (Mack); låg = svagt innovationssystem (Sack).

4. **Förändring i FoU/BNP-andelen 2021–2023**
   Källa: SCB (2021, 2023)

   Positiv = rörelse mot Mack; negativ = stagnation/låsning (Sack).

Figur 3. Västernorrlands sticker ut med en ökning på 114 % vilket tolkas som lutning mot Mack Källa: SCB, 2021; 2023

5. **Unikhet i S3-fokusområden**
   Källa: Egen analys (2025)
   Beräknad via Jaccard-index.
   Låg likhet (hög unikhet) = differentiering (Mack); hög likhet = likriktning (Sack).

5. Resultat

5.1 Indexanalysen

Region	Mack eller Sack-index	Strukturindex	Riktningsindex
Västernorrland	53.5	57	50
Västerbotten	49	74	24
Norrbotten	41	49	33
Jämtland	26	0	52

Figur 4. Resultat av Mack eller Sack-index och dess underliggande Struktur- och riktningsindex som också utgör grund för fyrfältaren.

Resultatet visar att Västerbotten är i toppen av Mack med ett strukturindex-värde på 74, men ser ut att sitta fast eller vara nöjd i och med en solklar bottenplacering i riktningsindex. Jämtland är Sack med ett 0-värde i strukturindex vilket innebär att rörelsen (riktningsindex) inte går i riktningen mot ökad kapacitet.

Västernorrland står för största förflyttningen (riktningsindex) och ligger dessutom på Mack-sidan (+50) strukturindex vilket gör att detta också är det mest balanserade länet (Mack eller Sack-index). Norrbotten ligger precis på "fel" sida av Mack/Sack gränsen (strukturindex) de stora investeringarna och rusande BNP tycks inte förändra strukturerna särskilt mycket.

Vad innebär noll i strukturindex?

"Jämtland: Struktur = 0" – betyder det att regionen är ett svart hål?"

Nej. Men nästan. Ett strukturindex på 0 innebär att regionen, relativt de andra i jämförelsen, uppvisar:

- ***Maximal andel externt HQ*** (inga större företag styrs lokalt)
- ***Hög råvaruintensitet*** (de få stora företag som finns är stapelberoende)
- ***Minimal FoU i relation till BNP*** (nästan inget kunskapsbaserat näringsliv)

Det betyder inte att det inte finns något bra, bara att det inte syns i de indikatorer som mäter strukturell kapacitet. Det är ett sätt att säga:

"Jämtland har vision, men inga verktyg"

Och det är poängen med modellen. Den lyfter fram dessa skillnader, inte för att peka finger, utan för att diskutera vad utveckling egentligen är. En 0:a är ingen dom. Det är ett rop på uppmärksamhet.

5.2 Fyrfältare

Figur 5. Fyrfältaren placerar indexanalysens referensgrupp i en fyrfältsmodell där y-axel indikerar riktning/rörelse (0-100) och x-axeln struktur som svag/stark (0-100).

6. Reflektion

Ja, modellen är experimentell. Den gör våld på komplexiteten, precis som alla index måste. Men just därför fungerar den också som en spegel: inte för att visa allt, men för att visa något. Och det räcker ofta långt för att sätta igång diskussionen.

Ta **Norrbotten**. Det ser svagare ut än man kanske förväntar sig. Det är paradoxalt: för trots stark FoU-nivå och stora investeringar i grön industri, klassas regionen inte som Mack i modellen. **Varför!?** För att mycket av kraften sitter i stora, primärindustriburna strukturer ofta externt ägda, med låg förädlingsgrad på hemmaplan. I teorin blir det Sack. Och samtidigt: när regional BNP sticker i höjden av miljardinvesteringar i stål, minskar automatiskt andelen som går till FoU i relation. Ironiskt nog gör framgången FoU-talet svagare.

Västerbotten däremot, stark struktur, hög Mack-nivå, diversifiering, lokalt ägande. Men ingen fart. Det är en region som har allt på pappret men som verkar ha ställt in väckarklockan på snooze. Stabilt, men stillastående.

Västernorrland? Det överraskar. På riktigt. Forskningen har stuckit iväg som en glad raket, om det håller i sig återstår att se. Det kan vara början på något, eller bara ett tillfälligt surr från massa smart caring-projekt som inte lyckades bygga upp någon kapacitet. Vi får se. Men riktningen ser definitivt stark ut!

Och **Jämtland**… stackars Jämtland. Sist, men kanske inte sämst. Det är inte lätt att ha sex större företag, alla externt styrda, och dessutom flest med råvarufokus. Det är som om indikatorerna designades för att ge Jämtland bakläxa. Men det är inte bara indikatorernas fel, strukturen är faktiskt svag. Däremot har man unikhet i sin S3, och en riktning som åtminstone försöker peka framåt. Det finns en vilja där. Lite som surjämtarnas revansch på en dålig fördelning.

7. Regional snabbanalys:

Västerbotten: stark struktur, men rör sig knappt. Den tysta titanen. Eller soffliggaren.

- Struktur som en tank, som kört fast.

Struktur: 74 Super-Mack. Kontroll, kapacitet, stabil som en Swedbank-rapport.

Riktning: 24 Men alltså… fortfarande noll initiativ. Tänk hög IQ, låg puls.

Total: 49 Regionens själ verkar ha gått och lagt sig mitt i ett innovationsseminarium.

Västernorrland: balanserad transformation i såväl struktur som riktning. Kanske framtidens Mack-region.

☆ Transformationsregion från “meh” till möjlig Mack.

Struktur: 57: Mitten på skalan, men står som en trygg björkplyfa.

Riktning: 50: Det rör sig – inte som en raket längre, mer som ett tåg som faktiskt går i tid.

Total: 53.5 : Det mest rimligt lovande vi har. Typ en region med gymkort och viljan att använda det.

Figur 6: Mack eller Sach-index

Norrbotten: Hänger kvar i teknologisk tyngd men tappar rörelse. Risk för att fastna i sin egen potential.

- Den där som alltid är stark på pappret men glömmer att lämna in uppgiften.

Struktur: 49 – Balans mellan tung FoU och tung industri.

Riktning: 33 – Rör sig, men med bromsen i. Som att cykla i snömodd.

Total: 41.0 – Potentialen finns. Men det känns mer som ett pågående planeringsmöte än en riktning.

Jämtland: Minimal struktur, men överraskande mycket rörelse. Den strategiske drömmaren.

- Den poetiska Sack-regionen med ett dokument fullt av framtid och ett Excel-ark fullt av nollor.

Struktur: 0 Jo, på riktigt.

Riktning: 52 Men liket lever! Det blinkar digitala visioner i Åre.

Total: 26.0 Sack med integritet. Går sin egen fjällvandring,

---

1. **Strategisk riktning kan kompensera för svag struktur – ett tag.**

Jämtland har ungefär lika mycket industriell tyngd som ett bageri på väg att stänga, men ändå lyckas man peka mot framtiden som om Elon Musk satt i regionfullmäktige. Västernorrland, som ingen direkt förväntade sig något storslaget av, har plötsligt börjat slänga pengar på forskning som en medelålders krisande man köper elcykel. Tillsammans visar de att det faktiskt går att röra sig framåt, även när grundförutsättningarna är svaga.

Men. Det räcker inte att vara duktig på att “vilja något” i strategidokument. Utan riktig förmåga, folk, pengar, kompetens, strukturer, så blir det mest som att ha ett gymkort man aldrig använder.

2. Inte särskilt smart eller specialiserad

Alla har sin egen S3-lista, men det är ungefär som att fyra grannar skriver varsin inköpslapp och alla slutar med mjölk, kaffe och korvbröd. Norra Sverige gillar att tala med gemensam stämma om kompetensförsörjning, men så fort det vankas pengar, projekt eller ingenjörer står alla i varsitt hörn och muttrar “min”.

Norrbotten och Västerbotten överlappar i 60 % av sina fokusområden. Är det smart? Nja. Specialiserat? Inte direkt. Men ärligt talat – vad trodde vi? Det är fyra regioner byggda på skog, malm och envishet. Klart vi springer där stigen redan är upptrampad.

Men det innebär oönskad interregional konkurrens kring kompetens, utlysningar och etableringar.

Figurer 7. Heatmap som vidar överlapp av regionala fokusområden för smart specialisering. (egen analys)

Digitalt glitter, fossil trygghet och skogsdoft i ett dokument nära dig

Figur 7 visar att alla fyra regioner har markerat digitalisering och informationsteknik som prioriterade områden. Det är det där glittriga ämnet som låter smart, känns framåtblickande och fungerar i varje politisk eller strategisk sammanställning, oavsett vad det egentligen innehåller. Att det är svårt att mäta tycks snarare höja dess attraktionskraft.

Att energi också förekommer som ett gemensamt fokus känns mer förutsägbart. Energisektorn följer gamla spår. Den är tung, tekniskt krävande och djupt integrerad i både politik och produktion. Den behövs, och ingen ifrågasätter det.

Samma sak gäller för skoglig bioekonomi. Det är det trygga strategivalet. Men skogen är inte bara en sektor i norra Sverige, den är en del av självbilden. Ett identitetsskapande tema där alla regioner samlas i ett slags tyst samsyn, som om man kommit överens om att den som ifrågasätter skogen inte längre hör hemma. Att avvika vore att bryta mot något större än strategi.

Problemet är inte att alla gillar skog. Problemet är att alla låtsas att skog betyder samma sak överallt. Vissa regioner har forskning, högre utbildning och kompletta värdekedjor. Andra har träd. Västerbotten har strukturell förmåga. Jämtland har doften av barr. Men alla söker samma finansiering, som om kommissionen i Bryssel inte märker skillnaden.

De vanligaste specialiseringsområdena, som skog, energi och digitalisering, är också de största, mest accepterade och politiskt säkrade. Men det är just därför risken är störst att de kolliderar, överlappar och trängs ut. Alla använder samma byggmaterial. Ingen sticker ut.

Det unika och nischade

Och sedan har vi det mer ovanliga. Arktiska testmiljöer till exempel. På papperet är det en fullträff. Arktis är en platsbunden egenskap som inte kan kopieras. En region som kan säga det här finns bara här har redan tagit en strategisk ledning.

Just nu är arktis dessutom ett ovanligt laddat begrepp. Klimatförändringar, internationella relationer, transporter, resurser och försörjningssystem samlas där uppe som i ett globalt gemensamt projekt där alla vill vara med men ingen riktigt vill ta ansvar.

I det perspektivet är satsningar på arktisk profil logiska. De bygger på något unikt. Du kan bygga hur många digitala system du vill men du kan inte återskapa en januarikväll i Gällivare.

Men det är nu det börjar skava. Ju mer en region lyfter fram en platsbunden fördel,

desto större blir risken att den hamnar i händerna på någon annan. Det som är unikt kan bli det som gör dig beroende.

Varje gång någon säger arktisk innovationszon lyser det upp på en skärm någon annanstans. När investeringar ökar inom områden som råvaror, lagring av energi, grön teknik och nya logistiklösningar börjar andra aktörer se platsen som ett verktyg. Ett transportled. En funktion. Något som ska leverera, inte leva.

Det är här modellen Mack eller Sack visar sin nytta. Det du lyfter fram som unikt kan bli det som håller dig fast. Det som var en fördel kan bli en begränsning.

Vad händer när det du kallar ditt största värde styrs av någon annan? När du inte längre äger beslutet om vad som testas, vad som prioriteras eller vad som utvecklas? När andra aktörer formar ramarna genom kontrakt, investeringar och yttre krav? Då har det platsbundna blivit ett beroende. Det du inte kunde flytta har flyttat makten från dig.

Det finns något klokt i att satsa på det som inte kan förflyttas. Men det är farligt att tro att det automatiskt innebär kontroll. Därför är frågan om arktiska profiler inte bara en fråga om strategi. Det är en fråga om inflytande. Om att behålla rösträtten i det system man själv bygger.

Den här sortens risk, att bli så attraktiv att andra tar över, gäller dock inte alla nischer. Vissa har helt andra problem.

Trendbegrepp och substans

Smart caring till exempel. Det låter lovande. Att koppla ihop teknik och omsorg, kombinera det med systemtänkande och export av social hållbarhet, är något som får beslutsfattare att nicka. På papperet är det framtid.

Men i praktiken landar det ofta i en digital vårdapp, ett par VR-glasögon för äldre och ett projekt med ett namn som börjar med co:. Det är inte fel. Men det är heller inte byggt på något som håller.

För hotet här är inte att andra tar över. Hotet är att det aldrig fanns något att ta. Ingen stabil organisation, inga resurser, inga miljöer med särskild kompetens. Det är en ambition som inte har fäste. Ett påstående utan substans.

Det är därför det är viktigt att modellen fångar både struktur och rörelse. En satsning kan peka uppåt i retorik men nedåt i förmåga. Då har vi en rörelse utan innehåll.

Kommande år får utvisa huruvida Västernorrlands kraftiga ökning (114 %) i FoU/BNP mellan 2021;2023 faktisk handlar om kapacitetsbyggande eller om det mest handlar om tillfälliga projekt, snygga formuleringar och statistik som glimmar till i rätt ögonblick.

Oavsett vilket så är det värt att följa.

Referenser

Innis, H. A. (1930). *The fur trade in Canada: An introduction to Canadian economic history. Toronto:* University of Toronto Press.

Mackintosh, W. A. (1923). *Economic factors in Canadian history.* The Canadian Historical Review, 4(1), 12–25

Datakällor

- Sysselsatta i råvarusektorn (NACE-sektioner:A-D), Eurostats, 2023
- FoU-utgifter i företagssektorn, regional nivå. SCB, 2021, 2023
- BNP, regional nivå. SCB, 2023
- Andel av större företag med juridiskt säte utanför länet, allabolag.se, 2025
- Andel av större företag hemmahörande inom primär industri, allabolag.se, 2025

NORRVERKET

Modellerande, analyserande och författande av:

T. Lind, *dataanalys*
J. Byström, *geoanalys*
kontakt@norrverket.se